

УДК 330.101.54

ТЕТЯНА ТКАЛІЧ

м. Миколаїв

metti555@ukr.net

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СТРУКТУРУ ЕКОНОМІКИ КРАЇН РІЗНОГО РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У сучасному світовому господарстві зовнішньоекономічна діяльність є важливим чинником, який значно впливає на динаміку і стійкість розвитку національних економік, формування їх структури, ефективність функціонування.

Стаття присвячена дослідженню характеру впливу чинників зовнішньоекономічної активності на структурні зрушення в національних економіках країн різного рівня економічного розвитку.

З'ясовано напрями структурних перетворень в економіці та визначено, що проведення економічної політики відкритості формує додаткові переваги і можливості прогресивного економічного зростання

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, структура економіки країни, імпортна квота, експортна квота, міжнародна торгівля, ступінь залежності економіки від зовнішньої торгівлі.

У сучасному світовому господарстві зовнішньоекономічна діяльність є важливим екзогенним чинником, який значно впливає на динаміку та стійкість розвитку національних економік, формування їх структури, ефективність функціонування. Для багатьох країн світу динамічний розвиток зовнішньоекономічних зв'язків став каталізатором внутрішнього економічного зростання. В наш час жодна держава в світі не може розвиватися без інтеграції в світову економіку. Особливу роль в цьому грають зовнішньоекономічні зв'язки. Для сучасного етапу розвитку світових господарських зв'язків характерні динамізм, лібералізація, диверсифікація форм і видів зовнішньоекономічної діяльності. Ефективність ринкових перетворень в економіці країн різного рівня економічного розвитку багато в чому зумовлюється сучасними процесами і специфікою інтеграції національних економік в світову, особливостями світового відтворювального процесу.

Вагомий внесок у вивчення різних аспектів взаємодії національної економіки із зовнішнім світом зробили М. Бінсток, Д. Кейнс, Ч. Кіндлбергер,

А. Маршалл, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, Б. Улін, М. Флемінг, Я. Френкель, Е. Хекшер, Д. Хикс, Р. Шон та інші. Досліджен-

ням теоретико-методологічних проблем формування зовнішньоекономічних стратегій країн також займалися такі вітчизняні та російські вчені: І. С. Гладков, О. Ю. Пасічна, Л. В. Пельтек, О. П. Підцерковний, В. В. Швед, Л. О. Чорна. Однак проблемам впливу зовнішньоекономічної діяльності на структуру національної економіки приділяється недостатньо уваги.

Метою проведених досліджень є з'ясування характеру впливу чинників зовнішньоекономічної активності на структурні зрушення в національних економіках країн різного рівня економічного розвитку.

У сучасному світовому господарстві зовнішньоекономічна діяльність є важливим чинником, який значно впливає на динаміку і стійкість розвитку національних економік, формування їх структури, ефективність функціонування. США, Україна та Іран – країни, розташовані в різних регіонах світу та знаходяться на різних рівнях економічного розвитку. Тому цікаво було дослідити, яким чином зовнішньоекономічна діяльність впливає на національну структуру економік даних держав.

США мають в своєму розпорядженні одне з самих високоефективних господарств в світі. Структура економіки США (табл. 1)

Таблиця 1
**Динаміка структури валового внутрішнього
продукту США (%) [5]**

Категорія	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Фінанси, страхування, ріелторські послуги	21,3	20,7	20,25
Оброблювальна промисловість	11,1	11,6	12,61
Державні послуги (оборона, управління)	13,8	13,6	12,42
Оптова та роздрібна торгівля	11,5	11,6	12,09
Професійні та бізнес послуги	12,0	12,3	12,06
Освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, мистецтво, культура, відпочинок, розваги	12,4	12,6	11,38
Будівництво	3,9	3,5	5,32
Інформаційні послуги	4,4	4,3	4,04
Видобувна промисловість	1,5	1,6	2,89
Транспортування та складування	2,8	2,8	2,74
Комунальні послуги	1,9	1,8	1,72
Сільське, лісне господарство, мисливство, рибальство	1,2	1,1	1,0
Інше	2,4	2,5	1,22

відрізняється яскраво вираженою постіндустріальністю. Велика частина американського ВВП (76,7% станом на 2016 р.) створюється в галузях сфери послуг, куди відносяться, перш за все, фінанси, державні послуги, торгівля, професійні та бізнес послуги, освіта. Частка матеріального виробництва становить 23,3% ВВП.

Серед галузей матеріальної сфери промисловість залишається найважливішою. Вона лідирує в області впровадження результатів НТР у виробництво, в експорті ліцензій на свої відкриття, винаходи і новітні розробки. Це відбивається на структурі експорту США (табл. 2).

За досліджуваний період перші три місця посідали експорт машин і транспортного устаткування, експорт хімічної продукції та експорт промисловими товарами.

Це призводить до залежності інших країн від США в області науки і техніки. А США, спираючись на свою економічну потужність, все більш наполегливо намагаються перебудува-

ти світову торговельну і валютно-фінансову систему на своїх принципах.

У товарній структурі імпорту (табл. 3) США спостерігаємо аналогічну ситуацію. Перше місце посідає імпорт машин і транспортного устаткування, друге – імпорт мінерального палива та змащувальних матеріалів.

В якості показників, що використовуються для виміру міри відкритості економіки (табл. 4), найчастіше застосовується експортна, імпортна та зовнішньоторговельна квота або ступінь залежності економіки від зовнішньої торгівлі. Показники експортних квот протягом досліджуваного періоду становлять більше 10%. Це свідчить про наявність широкого внутрішнього ринку і про те, що Сполученні Штати Америки активно беруть участь у світогосподарських зв'язках. Значення імпортних квот свідчать про імпортну незалежність країни ($I_k > 10\%$).

Сполучені Штати Америки зберігають статус економічної «наддержави», залишаючись лідером у сфері інновацій та залучення іноземних інвестицій. Проте слід визнати, що стійке зростання американської економіки відбувається на тлі масштабного збільшення пасивного сальдо торгового балансу (табл. 5), що супроводжуються нарощуванням зовнішнього боргу. США фактично живуть у борг з метою мотивування споживання і стимулювання економічного зростання. США з украй

Таблиця 2
**Динаміка товарної структури
експорту США (%) [5]**

Категорія	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Продовольство і живі тварини	7,04	8,20	7,16
Напої і тютюн	0,17	0,18	0,22
Сировина, за винятком палива	4,52	5,06	4,80
Мінеральне паливо, змащувальні матеріали	4,60	7,13	6,74
Тваринні і рослинні масла	0,37	0,56	0,51
Хімічна продукція	12,81	14,01	14,16
Промислові товари	9,22	9,08	8,88
Машини і транспортне устаткування	48,82	44,84	40,47
Різні готові вироби	8,77	7,95	8,56
Інші товари	3,68	3,00	8,50
Разом	100	100	100

Таблиця 3
Динаміка товарної структури
імпорту США (%) [5]

Категорія	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Продовольство і живі тварини	5,83	5,86	7,62
Напої і тютюн	0,73	0,68	0,92
Сировина, за винятком палива	3,08	2,88	2,53
Мінеральне паливо, змащувальні матеріали	26,71	33,39	27,54
Тваринні і рослинні масла	0,16	0,25	0,24
Хімічна продукція	5,33	5,69	5,62
Промислові товари	12,22	11,21	10,13
Машини і транспортне устаткування	33,60	28,75	31,74
Різні готові вироби	7,91	6,87	7,98
Інші товари	4,43	4,43	5,69
Разом	100	100	100

низьким показником норми заощаджень гостро потребують припливу іноземного капіталу, інакше кажучи, підтримці з боку зарубіжних країн, що виявляється у вкладенні своїх накопичених заощаджень в державні облигації США.

Таке становище справ несе в собі системні ризики для функціонування світової економіки, оскільки різке корегування даного глобального дисбалансу може призвести до чергової хвилі кризи і ще більше загальмувати світовий економічний розвиток. Основними кредиторами США є країни Східної Азії, такі як Японія, Китай, арабські країни-нафтоекспортери, економіка яких характеризується високим рівнем нагромадження та формуванням значних золотовалютних резервів. Інвестиції цих країн підтримують

Таблиця 4
Показники відкритості економіки США
за 2014–2016рр. [5]

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.
ВВП (млрд дол. США)	13939	14526,5	15087,7
Експорт (млрд дол. США)	1575,03	1837,57	2100,08
Імпорт (млрд дол. США)	1956,31	2337,60	2659,48
Експортна квота (%)	11,3	12,6	13,9
Імпортна квота (%)	14,0	16,1	17,6
Ступінь залежності економіки від зовнішньої торгівлі (%)	12,7	14,4	15,8

американську економіку, забезпечуючи безперешкодний доступ на американський ринок для своїх товарів і послуг, а головне – зацікавлені в збільшенні вартості національної валюти США, яка є основною валютою, в якій зберігаються державні резерви цих країн.

Проте, стрімке зростання державного боргу США останніми роками викликає заклопотаність у іноземних інвесторів у зв'язку з тим, що запозичення уряду можуть призвести до підвищення процентних ставок, а також існують ризики виходу інфляції з-під контролю, що призведе до здешевлення долара і знецінення їх вкладень.

Значна частина українського ВВП створюється в галузях сфери послуг, куди відносяться транспорт, різні професійні, ділові та технічні послуги (табл. 6).

Частка матеріального виробництва становить 43,9% ВВП. У сфері сільського господарства створюється 12,6% ВВП.

У структурі українського експорту переважають товари з низьким ступенем оброблення (близько 66%). Ця обставина спричиняє його до змін у зовнішній кон'юктурі, яка залишається головним чинником динаміки експорту. Така структура свідчить, що формування зовнішнього сектора відбувається на основі використання природних конкурентних переваг (рис. 1). Обсяг імпорту товарів в Україну за досліджуваний період (рис. 1) перевищував обсяги експорту вітчизняної продукції за кордон. Найбільший обсяг зовнішнього товарообороту спостерігався в 2011–2013 роках. За останні три роки товарообіг невпинно знижується.

Однією з основних завдань у сфері зовнішньої торгівлі, визначених Урядом України, є перерозподіл експортних потоків з забезпеченням 1/3 поставок в країни ЄС. Станом зовнішньої торгівлі за 2016 рік ЄС є основним торговельним партнером України. У 2016 році український експорт склав 33,57 млрд доларів

Таблиця 5
Динаміка торговельного балансу США
(млн дол.США) [5]

Рік	Експорт	Імпорт	Баланс
2014	1575037	1956310	-381272
2015	1837577	2337604	-500027
2016	2100082	2659480	-559398

Таблиця 6
**Динаміка структури валового внутрішнього
продукту України (%)**
[Розроблено автором на підставі [3]]

Категорія	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Всього	100,0	100,0	100,0
Сільське, лісне господарства, мисливство	13,6	11,9	12,6
Видобувна промисловість	5,1	4,79	4,7
Переробна промисловість	10,6	12,08	10,3
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	4,6	2,74	2,7
Будівництво	3,5	2,26	2,8
Оптова та роздрібна торгівля	11,4	14,55	14,8
Транспорт та зв'язок	9,7	6,63	6,9
Освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення	6,3	7,02	5,7
Інші види економічної діяльності	35,2	40,84	39,5
з них	4,6		4,1
фінансова діяльність	6,8	3,1	7,1
ріелторські послуги	5,1	5,78	2,7
державне управління	–	4,76	15,5
чисті податки на продукти		15,06	

США і скоротився на 5,2% до даних 2015 року. А поставки в ЄС склали 10,7 млрд доларів США і збільшилися на 2,4%. Географічний розподіл експорту: 31,9% – країни ЄС, 17,8% – країни СНД, 35,0% – Азія, 11,5% – Африка [1, 2].

Різке скорочення кількості та обсягу експорту, а також відсутність доступу до достатнього зовнішнього фінансування (виключаючи пакетне фінансування в рамках угоди з МВФ) прогнозовано призвело до зниження обсягів імпорту.

Зростання дефіциту торговельного балансу було зумовлено як скороченням експорту товарів, так і зростанням обсягів імпорту. За підсумками 2016 року обсяг експорту зменшився на 5,2% – до 33,6 млрд доларів США. Імпорт товарів за рік виріс на 3,8% до 40,4 млрд доларів США [3].

Значення експортних та імпортних квот і ступеня залежності економіки від зовнішньої торгівлі (табл. 7) свідчить про те, що Україна є відкритою економікою та активно бере участь у світогосподарських зв'язках. Значно вищий рівень відкритості економіки порівняно із іншими країнами, зокрема країнами Європи, США та світового господарства в цілому сприяють нестійкості у функціонуванні і розвитку вітчизняної економіки, залежності від кон'юнктури міжнародних ринків та вразливості до зміни зовнішніх чинників. Враховуючи, що Україна не може «переломити» світові економічні тенденції, вона є малою відкритою економікою та не має змоги гарантувати економічну безпеку.

Аналіз тенденцій у структурних перетвореннях економіки України свідчить, що до останнього часу структура інвестицій складалася без належної цілеспрямованої політики з боку як держави, так і систем господарського управління. Іноземні інвестори поки що не зацікавлені в широкомасштабному інвестуванні в українську економіку.

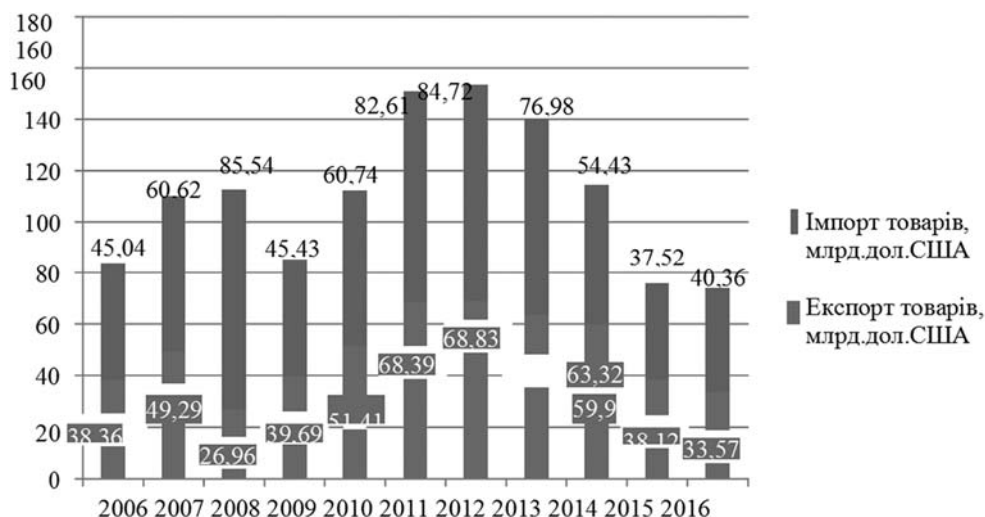

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту України за період 2006–2016 рр. [3]

Таблиця 7
Динаміка показників відкритості економіки
України [Розроблено автором на підставі [1, 2, 3]]

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.
ВВП (млрд дол. США)	131,8	90,6	87,2
Експорт (млрд дол. США)	64,9	47,8	42,9
Імпорт (млрд дол. США)	70,3	49,6	48,4
Експортна квота (%)	49,2	52,7	49,1
Імпортна квота (%)	53,3	54,7	55,5
Ступінь залежності економіки від зовнішньої торгівлі (%)	51,3	53,7	45,7

24 лютого минулого (2016) року експосол США на Україні Джеффри Пайетт заявив наступне: «Україна – один з найбільших виробників сільгосппродукції у світі, і вона повинна стати сільськогосподарської наддержавою». Таким чином була визначена стратегія нашого подальшого розвитку [4].

Ісламська Республіка Іран – одна з самих закритих і неоднозначних країн в світі. Це аграрно-індустріальна країна з розвинутою нафтовою промисловістю (рис. 2). Частка матеріального виробництва (сільське господарство і промисловість) становить 51,8% ВВП. Економіка Ірану є сумішшю централізованого планування, державної власності на крупні і наукоємні підприємства, відсталого сільського господарства і невеликої приватної торгівлі. Майже 70% промислового виробництва знаходиться в руках держави, в основному це – нафтохімія, металургія, машинобудування. Що стосується нафтового сектора, то він контролюється державою на 80%. Приватний сектор, як правило, представлений легкою промисловістю, невеликими майстернями і сільськогосподарськими підприємствами.

ми. Середній клас в Ірані хоча і зростає, але поки залишається нечисленним.

Оскільки економіка Ірану ґрунтується на нафті (рис. 3), вона залежить від зовнішніх зв'язків. Географія іранського нафтового експорту залишається незміною протягом останнього десятиліття: 60% експортованої нафти постачається в країни Азії, 25% – в Європу і 15% – в Африку.

Централізація експорту країни і висока частка нафти в ньому – показник відсталості розвитку виробництва і торгівлі в Ірані. Не дивлячись на те, що країна має великі трудові і капітальні ресурси, а також враховуючи стратегічне і геополітичне положення регіону в світі, частка Ірану в міжнародній торгівлі все ще залишається низькою (табл. 8). З цієї причини, показники, що характеризують зовнішню торгівлю Ірану мають певні протиріччя.

Ступінь залежності від зовнішньої торгівлі менше 25% свідчить, що Іран має економіку закритого типу. З іншого боку – експортні та імпорتنі квоти вказують на те, що країна активно бере участь у зовнішньоекономічних процесах.

Таблиця 8
Динаміка показників відкритості
економіки Ірану [6]

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.
ВВП (млрд дол. США)	330,5	357,2	400,3
Експорт (млрд дол. США)	84,7	84,9	131,8
Імпорт (млрд дол. США)	57,2	58,9	76,1
Експортна квота (%)	25,6	23,8	27,4
Імпортна квота (%)	17,3	16,5	15,8
Ступінь залежності економіки від зовнішньої торгівлі (%)	21,5	20,1	21,6

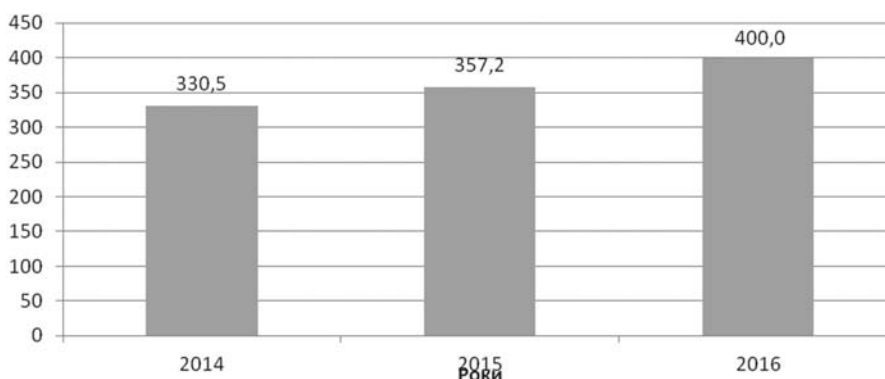

Рис. 2. Динаміка ВВП Ірану за 2014–2016 рр. (млрд дол. США) [6]

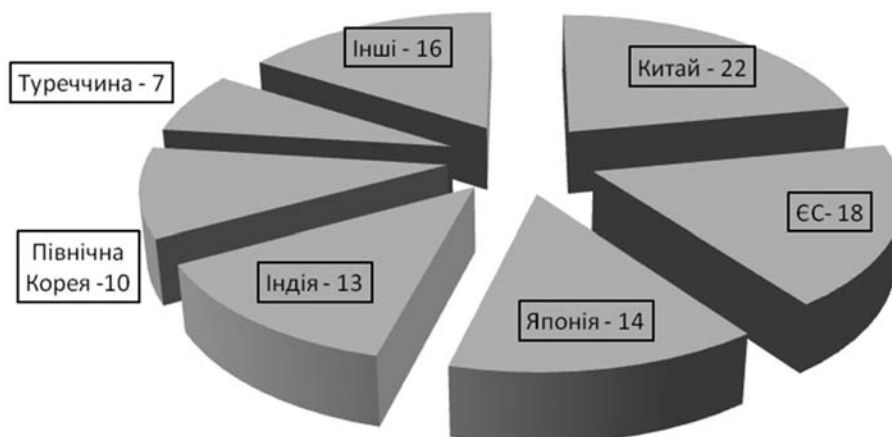

Рис. 3. Обсяги експорту нафти Іраном до країн світу, 2015 (%) [6]

Підводячи підсумки можна констатувати, що глобальна економіка за своєю ринковою природою є відкритою системою. Загальний рівень відкритості міжнародної економічної системи визначається ступенем відкритості її підсистем та суб'єктів – національних економік, регіональних об'єднань, транснаціональних корпорацій, міжнародних економічних організацій.

Підводячи підсумки проведеного аналізу можна констатувати, що світовий досвід функціонування відкритих господарських систем показує, що проведення економічної політики відкритості формує додаткові переваги і можливості прогресивного економічного зростання:

вдосконалення моделі включення в міжнародний поділ праці;

- зростання національних товарів, що залучаються до міжнародного обороту;
- збільшення частки експорту в національному доході;
- розширення науково-технічної і виробничої кооперації з країнами світового господарства;
- підвищення якості і забезпечення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної продукції;

TETIANA TKALICH
Mykolaiv

THE IMPACT OF THE EXTERNAL ECONOMIC ACTIVITIES ON THE STRUCTURE OF ECONOMIES AT DIFFERENT LEVELS OF ECONOMIC DEVELOPMENT

In the modern world economy foreign economic activity is an important factor which greatly affects the dynamics and stability of development of national economies and the formation of their structure, efficiency of operation.

- прискорення процесів формування ринкової інфраструктури.

Але разом з перевагами відкритість економічної системи може призводити до формування нових небезпек на макроекономічному рівні, передусім пов'язаними із підвищенням впливу зовнішніх процесів на національну економіку. Відкритість економіки не усуває двох тенденцій в розвитку всесвітнього господарства: лібералізація вільної торгівлі, з одного боку, і протекціонізм – з іншого.

Список використаних джерел

1. Зовнішня торгівля України послугами за 2016 рік [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України; за ред. О. Г. Осауленко // Експрес-випуск. — 2016. — № 08/3-22/7. — 13 с. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Зовнішня торгівля України товарами за 2016 рік [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України; за ред. О. Г. Осауленко // Експрес-випуск. — 2016. — 23 с. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Стан соціально-економічного розвитку України. Зовнішня торгівля. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Украина всё же становится аграрной сверхдержавой, 10 марта 2017 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://uapress.info/ru/news/show/164036>.
5. U. S. Bureau of Economic Analysis (BEA). [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.bea.gov>.
6. U.S. Central Intelligence Agency official site. The World Factbook. [Electronic resource]. — Access mode : <https://www.cia.gov>.

The article is devoted research of character of influence of factors of economic activity to structural changes in national economies of different levels of economic development.

Clarified directions of structural transformations in the economy and determined that the economic policy of openness generates additional advantages and possibilities of progressive economic growth.

Keywords: foreign economic activity, structure of the economy, import quota, export quota, international trade, degree of economic dependence on foreign trade.

ТАТЬЯНА ТКАЛИЧ

г. Николаев

ВЛИЯНИЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА СТРУКТУРУ ЭКОНОМИКИ СТРАН РАЗНОГО УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

В современном мировом хозяйстве внешнеэкономическая деятельность является важным фактором, который значительно влияет на динамику и устойчивость развития национальных экономик, формирование их структуры, эффективность функционирования.

Статья посвящена исследованию характера влияния факторов внешнеэкономической активности на структурные сдвиги в национальных экономиках стран различного уровня экономического развития.

Выяснено направления структурных преобразований в экономике и определено, что проведение экономической политики открытости формирует дополнительные преимущества и возможности прогрессивного экономического роста.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, структура экономики страны, импортная квота, экспортная квота, международная торговля, степень зависимости экономики от внешней торговли.

Стаття надійшла до редколегії 30.05.2017

УДК 369.04

ТЕТЯНА ТКАЛІЧ, ВЛАДА МИХАЛЬЧУК

м. Миколаїв

vlada-vlada_1994@ukr.net

ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ РОЗБІЖНОСТЕЙ

Соціальний захист посідає чільне місце в соціальній політиці. Як діяльність держави соціальний захист відноситься до одного з напрямів соціальної політики поряд із такими, як зайнятість населення, система охорони здоров'я, житлова політика, освіта тощо.

Стаття присвячена дослідженню проблем визначення обсягу фінансування соціального захисту і соціального забезпечення в Україні та використання методу допоміжних рахунків соціального захисту визнаного у європейській статистичній практиці.

З'ясовано на загальні проблеми фінансування соціального захисту населення в Україні та визначено напрями їх подолання.

Ключові слова: соціальний захист населення, фінансування соціального захисту та соціального забезпечення, державний бюджет, видатки бюджету.

Соціальний захист посідає чільне місце в соціальній політиці. Як діяльність держави соціальний захист відноситься до одного з напрямів соціальної політики поряд із такими, як зайнятість населення, система охорони здоров'я, житлова політика, освіта тощо.

В цілому виокремлюються два основні підходи до поняття «соціальний захист». Відповідно до першого підходу, соціальний захист трактується як широке поняття і стосується усієї соціальної сфери в державі. Соціальний захист у широкому розумінні включає